

Nr 24.

Första kammarens allmänna beredningsutskotts utlåtande i anledning av väckt motion om successivt avvecklande av den statliga priskontrollen.

I en inom första kammaren väckt, till dess allmänna beredningsutskott hänvisad motion, nr 340, har herr *Andrén m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t — i avvaktan på prisregleringens fullständiga avvecklande — från priskontroll låter frilägga de varuområden, där detta utan påvisbar risk för prishöjning är möjligt.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från statens priskontrollnämnd samt berett tillfälle för Stockholms handelskammare, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund och Kooperativa förbundet att inkomma med yttranden.

Priskontrollnämnden har — efter att ha bemött den kritik, som motionärerna riktat mot priskontrollens verkningar på prisrelationer och produktion — anfört i huvudsak följande:

Nämnden vill först erinra om att en — såvitt nämnden kan bedöma i stort sett med motionärernas syfte sammanfallande — avveckling av priskontrollen på nämndens initiativ ägt rum sedan våren 1949, i det ett stort antal varor och även vissa tjänster vid olika tillfällen undantagits från prisstoppet. På grund av kronans devalvering måste nämnden under hösten 1949 avvakta prisutvecklingen, innan ytterligare åtgärder i sådan riktning kunde övervägas. I samband med frilistningen av en del av importen lät nämnden omedelbart undersöka möjligheterna till fortsatt avveckling på därav berörda varuområden, varvid man följt samma principer som tidigare vid bedömningen av prissituationen på olika branschområden. Detta har resulterat i beslut om att fr. o. m. den 10 mars 1950 upphäva prisregleringen för ett antal importvaror, ävensom för vissa varuslag av inhemsk tillverkning samt vissa tjänster.

Nämnden har för sin del i skilda sammanhang under det senast förflyttna året redovisat sin principiella inställning till avvecklingsfrågan samt angivit de grunder som vid skilda tidpunkter varit aktuella för nämndens bedömning av hävandet av priskontrollen för olika varugrupper. Det är uppenbart, att de olika bedömningsgrunderna kunna tillmätas större eller mindre vikt vid skilda tidpunkter för nämndens prövning, beroende på bl. a. den

allmänna prisutvecklingen såväl i utlandet som på den svenska marknaden och utsikterna beträffande varutillgången. Bakgrunden till avvecklingsåtgärderna under år 1949 och därefter har sålunda varit den ökade varutillgång och gynnsamma ekonomiska utveckling, som förelegat på varumarknaderna. Å andra sidan har nämnden anfört skäl för att tills vidare bibehålla prisregleringarna på skilda varuområden under hänvisning till bland annat ovisshet rörande råvaruförsörjningen och prisutvecklingen på råvaruområdet.

Då det gäller de allmänna bedömningsgrunderna för en fortsatt avveckling, synas nämndens och motionärernas meningar gå i sår på en väsentlig punkt, nämligen beträffande priskontrollens betydelse i samband med stabiliseringspolitiken. Motionärerna ha härvid uttalat att »man kan över huvud taget ifrågasätta huruvida en priskontroll i detta samband verkligen har någon avgörande betydelse». Om denna uppfattning vore allmänt vedertagen, kan med skäl priskontrollens existensberättigande ifrågasättas. Det förhåller sig dock obestriddigt så att priskontrollen städse betraktats som ett led i den allmänna ekonomiska politiken under och efter kriget. Nya målsättningar för denna politik ha sålunda under denna tid ändrat betingelserna för priskontrollen både vad angår behovet av prisregleringar och utformningen av direktiven för den prisreglerande verksamheten. I underdånig skrivelse den 28 januari 1950 angående förlängning av prisregleringslagen har nämnden inrymt hänsynen till nuvarande stabiliseringspolitik som ett motiv för fortsatt prisreglering enligt följande: »Med hänsyn till förutsättningarna för den i statsverkspropositionen förutsatta inkomststabiliseringspolitiken, är det emellertid erforderligt, att under året bibehålla prisregleringen på alla de områden, där en prishöjning kan befaras bli följden av prisregleringens slopande. Det synes vidare klart, att priskontrollen icke kan hävas på sådana varuområden, där priserna hållas nere genom subvention av statsmedel.»

Nämnden har tolkat motionärernas åberopande av framställningarna i avvecklingsfrågan från näringslivets organisationer så, att motionärerna icke godtaga de skäl som nämnden anfört mot ett frisläppande från priskontrollen beträffande berörda varor och varugrupper. Det framgår emellertid icke klart, huruvida motionärernas kritik i detta sammanhang avser de av nämnden anförda bedömningsgrunderna eller om den avser nämndens prövning enligt dessa grunder för de olika varorna. Nämnden vill erinra om att nämnden på folkhushållningsdepartementets begäran i sitt yttrande av den 6 juli 1949 angivit detaljerade motiveringar för sitt ställningstagande för de enskilda varor, som upptagits i förslagen från näringsorganisationerna. Liknande detaljmotiveringar ha icke lämnats från organisationernas sida. Någon redogörelse för de av motionärerna omnämnda »ingående undersökningar», vilka skulle ha föregått sagda förslag från näringsorganisationernas sida, har icke delgivits nämnden. I sitt yttrande den 31

december 1949 angående framställning från Sveriges industriförbund om viss avveckling av prisregleringarna framhåller nämnden, att förbundet icke anfört några nya, betydelsefulla synpunkter och icke lämnat något sakmaterial till stöd för sina allmänt hållna resonemang. En systematisk motargumentation gentemot nämndens detaljmotiveringar hade enligt nämndens mening varit på sin plats med hänsyn till att varken Industriförbundet, Grossistförbundet eller Köpmannaförbundet tidigare på något sätt specificerat sina skäl för ett frisläppande från priskontrollen av de i deras varulistor upptagna nyttigheterna.

Nämnden har icke funnit skäl att frångå sitt tidigare redovisade principiella ställningstagande i denna fråga. Bedömningen av avvecklingsmöjligheterna för vissa i organisationernas varulistor upptagna varor har emellertid försvårats genom den mycket oenhetliga utvecklingen på olika varuområden under det senaste halvåret.

Motionärerna förmoda, att priskontrollens lättande skulle »förstärka de tendenser till prissänkningar, som redan föreligga». Där sådana tendenser förefinnas, kan motionärernas förmodande i åtskilliga fall vara riktigt, och nämnden har också i förekommande fall vid sin prövning av frisläppande från priskontrollen tagit hänsyn till den prissänkande verkan ett frisläppande kan komma att få. Emellertid må framhållas, att motionärernas antagande icke torde ha större aktualitet i dagens läge, enär nämnden icke har kunnat konstatera, att under de senaste månaderna några dylika tendenser till prisfall ha förelegat vare sig för viktigare råvaror eller för de stora konsumtionsvaruslagen, med undantag för vissa varor inom järnområdet, för vilka priskontrollen släppts. För belysande av prisutvecklingen från tiden närmast före devalveringen hänvisar nämnden till en uppställning över importprisernas utveckling.

Motionärerna ha ifrågasatt möjligheten för nämnden att opartiskt pröva avvecklingsfrågorna, såvida icke näringslivets organisationer bereddades möjlighet att delta i denna prövning såsom likaberättigad part. Nämnden uttalar att nämnden — som har kontinuerlig kontakt med näringslivets branschorganisationer — i de fall då överväganden om att häva prisregleringen på skilda varuområden varit aktuella, städse inhämtat synpunkter och förslag härom från representanter för berörda parter inom näringslivet, såväl vid muntliga överläggningar som skriftligen. Näringslivets organisationer ha alla möjligheter att få sina argument framlagda och prövade av nämnden, vare sig detta sker genom nämndens egna undersökningar eller genom framställningar till nämnden. Nämnden vill sålunda bestämt tillbakavisa motionärernas kritik gentemot nämndens sätt att handlägga hithörande ärenden. Beträffande kravet om att näringsorganisationerna under andra former än vad nu sker skulle uppträda som »likaberättigad part» vid nämndens prövning — vilken även inrymmer meddelande av beslut — finner nämnden ingen anledning föreligga att nu frångå de regler som sedan

priskontrollens tillkomst ha gällt för nämndens handläggning av de olika priskontrollärendena.

Nämnden kan icke finna, att det föreligger någon motsättning mellan det i motionärernas förslag uppställda syftemålet beträffande priskontrollens successiva avveckling samt de av nämnden vidtagna åtgärderna härför. Nämnden har likaså i uttalanden under senare tid hävdat, att den vid sin bedömning av avvecklingsfrågorna såsom en princip haft det av motionärerna framlagda huvudargumentet för frisläppande från priskontroll — nämligen att frisläppande bör kunna ske, där detta utan risk för prishöjning är möjligt. Det finnes därför enligt nämndens mening intet skäl för riksdagen att, såsom motionärerna föreslå, hemställa om ett ytterligare åläggande från Kungl. Maj:ts sida till nämnden i förevarande syfte. Nämnden avstyrker motionen.

Stockholms handelskammare anser i likhet med motionärerna att priskontrollnämnden visat överdriven försiktighet då det gällt att häva prisregleringen. Det är därför angeläget, att i de nya direktiv för nämnden, varom förslag nyligen framlagts av en av Kungl. Maj:t år 1948 tillsatt delegation, priskontrollnämnden uttryckligen anbefalles att häva prisregleringen på alla sådana områden, på vilka varutillgången är så riklig att ett hävande bedömes kunna ske utan nämnvärd risk för en genomsnittlig höjning av prisnivån inom varuområdet i fråga. Nämndens nyssnämnda återhållsamhet sammanhänger icke endast med försiktigheten vid bedömande av prisstegringsrisken som sådan, utan även med nämndens obenägenhet att vilja behandla ett varuområde som en enhet. Inom branscher med mer eller mindre inskränkt konkurrens har nämnden vägrat att över huvud häva priskontrollen. Handelskammaren anser att prisstoppspolitiken i icke ringa utsträckning lett till inbördes felaktigt avvägda priser inom stora varuområden. Prisstegringsrisken vid kontrollens hävande får därför icke bedömas efter den sannolika prisutvecklingen för den enskilda varan utan endast efter det sannolika genomsnittsresultatet för hela varuområdet i fråga. Om alltså på ett helt varuområde genomsnittligt sett prisstegring icke rimligen kan befaras, bör regleringen hävas.

De sommaren 1948 utfärdade provisoriska direktiven för priskontrollen innehålla en uppmaning till de prisreglerande myndigheterna att vid genomförande av prissänkningssaktioner uppmärksamma förekomsten av »monopolistiskt bestämd prissättning». Med åberopande av nämnda föreskrift har priskontrollnämnden vid bedömande av möjligheterna att från priskontroll frigöra olika varuområden, på vilka konkurrensbegränsning av ett eller annat slag förekommit, ansett att avveckling icke bör komma i fråga, trots att enligt nämndens egna uttalanden varutillgången varit tillfredsställande och förefallit tryggad för den närmaste framtiden. Förekomsten av prisöverenskommelser, monopol o. d. utövar även under normala förhållanden inverkan på prisbildningen. I den mån ingripande mot samhällsskadlig

konkurrensbegränsning bör ske från det allmännas sida, kan priskontrollnämnden under inga omständigheter anses som lämpligt organ härför. Eftersom riksdagen så sent som år 1946 antog särskild lagstiftning om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet — en lag vars effekt ännu icke låter sig överblicka — får det dessutom anses uteslutet, att Kungl. Maj:t skulle genom direktiv för priskontrollen, utfärdade utan riksdagens hörande blott två år efter lagens ikraftträdande, ha avsett att anförtro priskontrollnämnden en utom dess egentliga verksamhet fallande övervakningsuppgift på detta område. Då Handelskammaren för sin del hävdar, att förhandenvaron av visst slag av konkurrensbegränsning icke i och för sig får tillmätas betydelse i detta sammanhang, är detta emellertid icke minst be-tingat av att prisreglering framför allt på här ifrågavarande områden är ägnad att medföra skadliga konsekvenser och att längre än eljest bevara ett marknadsmässigt sett för högt prisläge. Prisregleringen har i själva verket bidragit till ökad samverkan och utgjort ett faktiskt stöd för konkurrensbegränsande åtgärder och bör därför upphävas, så snart varutillgången är så tillfredsställande, att risk för prisstegringar icke föreligger. Handelskammaren tillstyrker motionen.

Sveriges industriförbund framhåller att — även om sedan motionen skrevs ett stort antal varuslag undantagits från prisstoppsbestämmelserna — all-jämt många förnödenheter enligt näringslivets bestämda, inför nämnden ofta uttalade uppfattning borde utan olägenhet kunna befrias från priskontroll. Såsom exempel nämner förbundet möbler, konfektionsartiklar, cement, byggnadsbeslag och byggnadsarmatur, tvål och tvättmedel. I likhet med Stockholms handelskammare uttalar förbundet önskvärdheten av att blivande direktiv för priskontrollnämnden komma att medgiva nämnden en större rörelsefrihet på denna punkt. Liksom Handelskammaren finner förbundet det icke vara berättigat att tillmäta den omständigheten, att konkurrensbegränsning föreligger, avgörande betydelse i fråga om priskontrollens vara eller icke vara. Förbundet utvecklar närmare sin ståndpunkt härvidlag och hävdar att farhågor om att karteller vid fri prissättning skulle tillämpa oskäligt höga priser icke äro berättigade. Därest man icke hyser förtroende för näringslivets återhållsamhet och självtukt på området, borde den uppmärksamhet, som numera ägnas karteller och liknande samman- slutningar både från statens sida och i den allmänna debatten, utgöra en garanti för att priskontrollens hävande på kartellerade varor icke kommer att av företagen missbrukas. Slutligen framhåller förbundet att det vid ett hävande av lönestoppet är utomordentligt angeläget, att den från priskontroll fria sektorn är så stor som möjligt.

Även Sveriges köpmannaförbund anser att priskontrollnämnden intager en alltför passiv och restriktiv inställning till frågan om priskontrollens avveckling och vänder sig mot att förekommande begränsningar av konkurrensen i ett eller annat avseende skulle motivera priskontrollens bibe-

hållande. Förbundet efterlyser en mera positiv inställning till avvecklingsfrågan, icke minst från priskontrollnämndens sida, och framhåller att de genomförda lättnaderna på utrikeshandelns område torde komma att än mera förbättra varutillgången. Nya förhandlingar om priskontrollens successiva avveckling synas därför påkallade, och under alla omständigheter bör prisregleringen upphävas beträffande sådana varuslag eller grupper av varor, för vilka genomsnittligt sett risk för prisstegringar icke föreligger.

Kooperativa förbundet framhåller, att den ekonomiska stabiliseringspolitik, som torde komma att bedrivas även efter utgången av innevarande år, allmänt förutsättes komma att innefatta en mindre rigorös bindning av inkomster och priser än som nu är fallet. Därigenom skulle betingelserna för en snabbare avveckling av den statliga priskontrollen bli väsentligt gynnsammare. I avvaktan på att denna situation inträder, bör dock redan under innevarande år en fortsatt successiv avveckling av den administrativa priskontrollen äga rum på alla de områden, där så utan risker för prishöjningar kan ske. Såsom förbundet i liknande sammanhang tidigare anfört bör prisstrukturens anpassning i främsta rummet ske med hjälp av konkurrensen inom näringslivet. Förbundet rekommenderar avveckling av kontrollen på sådana områden, där sannolika skäl föreligga för att varutillgången är så riklig, att det åsyftade prispolitiska resultatet uppnås genom konkurrensen mellan företagarna. Så länge varubrist föreligger på ett område är en effektiv priskonkurrens knappast möjlig. Varje ansträngning att undanskaffa sådana regleringsbestämmelser, som kunna verka hämmande på varuförutställningen, är lofvärd. Först sedan härigenom förutsättningar skapats för en effektiv priskonkurrens, kan den statliga priskontrollen helt avlägsnas.

Utskottet anser för sin del, att priskontroll icke bör bibehållas längre än som kan anses erforderligt med hänsyn till prisstabiliteten. I motionen yrkas, att från priskontroll skola friläggas de varuområden, där detta utan påvisbar risk för prishöjning är möjligt. Enligt priskontrollnämndens yttrande är det också nämndens uppfattning, att denna synpunkt bör vara vägledande och den linje nämnden sökt följa. Utskottet kan då icke rinna, att skrivelse med anhållan i enlighet med motionen skulle kunna leda till något ytterligare resultat. Avgörande är uppenbarligen hur vederbörande i det enskilda fallet bedömer risken för prishöjning, och det torde vara svårt för att icke säga omöjligt att därvidlag föreskriva några bestämda regler. Utskottet utgår emellertid från att priskontrollnämnden utnyttjar varje tillfälle till priskontrollens hävande, där det utan risk kan ske.

Utskottet vill vidare erinra om att frågan i annat sammanhang är föremål för riksdagens prövning. Statsutskottet har nämligen i sitt utlåtande nr 10, punkt 73, uttalat, att på vissa områden det inträdda förbättrade försörjningsläget skapat förutsättningar för en begränsning av priskontrollnämndens verksamhet.

Vidare har andra lagutskottet i sitt utlåtande nr 30 över Kungl. Maj:ts proposition nr 115 tillstyrkt förlängning av lagen om prisreglering.

Utskottet får alltså hemställa,

att motion nr 340 ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 april 1950.

På utskottets vägnar:

BERNHARD NÄSGÅRD.

Närvarande: herrar Näsgård, Sandberg, Birger Andersson, Lundqvist, Johannesson, Einar Eriksson, Lars Andersson, Carl Eric Ericsson, Hesselbom, Nyström och Petré.

Reservation

- 1) av herrar *Lundqvist* och *Carl Eric Ericsson*, som ansett att utskottet bort tillstyrka motionen,
 - 2) av herr *Petré*.
-